

О. П. Божко, Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ТЕКСТАХ РІЗНИХ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ

Божко О. П.

Засвоєння учнями особливостей функціонування складних речень у текстах різних стилів мовлення

У статті розкрито лінгвістичні засади засвоєння учнями особливостей функціонування складних речень у текстах різних стилів мовлення. Спираючись на дослідження зі стилістики та лінгводидактики, автор узгоджує стилі мовлення (науковий, офіційно-діловий, художній, публіцистичний, конфесійний, розмовний) із функціями мови та сферами діяльності людей; з'ясовує поняття „функційний стиль мовлення”. Акцентує увагу, що з метою свідомого визначення учнями належності будь-якого висловлювання до того чи іншого стилю слід спиратися на комплекс його стильових ознак. Автор аналізує основні стилетвірні риси текстів різних стилів, зумовлені метою, сферою застосування, тематикою висловлювань, а також особливостями функціонування засобів мови всіх рівнів, зокрема складних речень (складносурядних, складнопідрядних, безсполучникових, багатокomпонентних із різними видами зв'язку). Наголошує, що в процесі роботи з текстами художнього та публіцистичного стилів учнів доцільно залучати до аналізу висловлювань, у яких містяться стилістичні фігури, утворені на базі складних речень. Характеризує такі стилістичні фігури, як порівняння, антитезу, паралелізм, синтаксичну анафору, градацію, парцеляцію, ампліфікацію, полісединтон (багатосполучниковість), асидентон (безсполучниковість), зевгму, риторичне питання тощо. У належному знанні учнями стилістичних закономірностей уживання складних речень, уміннях доречно застосовувати у власному мовленні складні конструкції та утворені на їх основі стилістичні фігури автор убачає важливі чинники формування текстотвірної компетентності школярів 5–9 класів.

Ключові слова: текстотвірні вміння, стиль мовлення, складне речення, стилістична фігура.

Божко Е. П.

Усвоение учениками особенностей функционирования сложных предложений в текстах различных стилей речи

В статье раскрыты лингвистические основы усвоения учениками

особенностей функционирования сложных предложений в текстах различных стилей речи. Опираясь на исследования по стилистике и лингводидактики, автор сопоставляет стили речи (научный, официально-деловой, художественный, публицистический, конфессиональный, разговорный) с функциями речи и сферами деятельности людей; выясняет понятие „функциональный стиль речи”. Акцентирует внимание, что с целью сознательного определения учащимися принадлежности любого высказывания к тому или иному стилю следует опираться на комплекс его стилевых признаков. Автор анализирует основные stileобразующие черты текстов различных стилей, обусловленные целью, сферой применения, тематикой высказываний, а также особенностями функционирования средств языка всех уровней, в том числе сложных предложений (сложносочиненных, сложноподчиненных, бессоюзных, многокомпонентных с различными видами связи). Отмечает, что в процессе работы с текстами художественного и публицистического стилей учащихся целесообразно привлекать к анализу высказываний, в которых содержатся стилистические фигуры, образованные на базе сложных предложений. Характеризует такие стилистические фигуры, как сравнение, антитезу, параллелизм, синтаксическую анафору, градацию, парцелляцию, амплификацию, полисединтон (многосоюбие), асидентон (бессоюбие), зевгму, риторический вопрос и т.д. В крепком знании учащимися стилистических закономерностей употребления сложных предложений, умениях уместно применять в собственной речи сложные конструкции и образованные на их основе стилистические фигуры автор усматривает важные факторы формирования текстообразовательной компетентности школьников 5–9 классов.

Ключевые слова: умения текстообразования, стиль речи, сложное предложение, стилистическая фигура.

На сучасному етапі вітчизняна шкільна освіта переорієнтовує оцінку результату навчання з понять „підготовленість”, „володіння знаннями” на поняття „компетенція”, „компетентність” учнів. У нормативних документах державного рівня, що регулюють зміст загальної середньої освіти, чітко визначено основну мету навчання української мови – „формування національно свідомої, духовно багатого мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності..., тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності” [1, с. 2].

Ефективність комунікативної компетентності значною мірою забезпечують уміння сприймати, аналізувати, відтворювати й створювати текст

(текстотвірні вміння), що їх демонструють учні в процесі спілкування. Від рівня їх сформованості залежить спроможність учня мобільно орієнтуватися й адекватно поводитися в різних навчальних і життєвих ситуаціях. А це означає, що теми з української мови на аспектних уроках мають вивчатися на текстовій різностильовій, функційно розмаїтій основі, із залученням учнів до активної мовленнєвої діяльності, на засадах текстоцентричного та функційно-стилістичного підходів. Відповідно до останнього функції мовних одиниць (слів, словосполучень) розглядаються в структурі речень і тексту, а речень – на рівні тексту [2, с. 12–16].

Питання стильової систематики в руслі лінгвостилістики розробляли Д. Баранник, І. Білодід, В. Ващенко, Г. Волкотруб, П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Коваль, М. Кожина, Л. Мацько, М. Пилинський, Д. Розенталь, В. Русанівський, І. Чередниченко та ін. Теоретичне підґрунтя щодо стилістичного синтаксису закладали Л. Біятенко, В. Горяний, С. Єрмоленко, В. Кононенко та ін. Низку вітчизняних лінгводидактичних робіт присвячено проблемі навчання стилістики в школі. У них розроблено ключові позиції: вивчення стилістичних засобів мови в школі (О. Біляєв, А. Коваль, П. Кордун, В. Мельничайко, М. Пентилюк); робота зі стилістики у 8–9-му класах (М. Пентилюк); розвиток стилістичних умінь і навичок учнів 10–11-х класів (І. Кучеренко); формування стилістичних навичок учнів у процесі інтонаційно-сміслового аналізу усного мовлення (Б. Панов); методика опрацювання текстів наукового-навчального стилю в старших класах (О. Андрієць); стилістичні засоби синтаксису в риторичному мовленні (С. Омельчук) та багато ін. Проте увагу науковців ще й досі не акцентовано на такому аспекті розроблення методики, як навчання синтаксису складного речення як потужного засобу не лише stile-, а й текстотворення.

Дослідження лінгводидактів Т. Донченко, Н. Іпполітової, Т. Ладиженської, В. Мельничайка, Л. Мамчур, Г. Михайловської, М. Пентилюк, В. Статівки, М. Стельмаховича, Г. Шелехової та ін. і практика навчання

української мови свідчать, що процес формування текстотвірних умінь учнів стає більш ефективним, якщо вони ґрунтуються на теоретичних відомостях із:

- теорії текстотворення (теорія мовленнєвих актів, теорія дискурсу, лінгвістична прагматика, семіотика, риторика, герменевтика);
- лінгвістики тексту (за В. Мещеряковим – теорії тексту [3, с. 248]). Її ключовими поняттями є *текст, структура тексту, види зв'язку речень у тексті, текстові категорії, тип, стиль і жанр*.

Наше дослідження присвячено проблемі формування текстотвірних умінь учнів у процесі вивчення складних речень, тому з'ясуємо стилістичні можливості дво-, поліпредикативних синтаксичних одиниць. Для цього маємо розв'язати низку **завдань**: 1) визначити поняття „стиль мовлення” і стилетвірні риси текстів різних стилів; 2) проаналізувати особливості функціонування складних речень у текстах усіх стилів мовлення; 3) з'ясувати, які стилістичні фігури утворюються на основі різних видів складних речень у художньому й публіцистичному стилях.

Учені [4, с. 129], [5, с. 12], [6, с. 278], [7, с. 18], відзначають, що мова як суспільне явище виконує низку *функцій* (спілкування, повідомлення, діяння і впливу), безпосередньо пов'язаних із різними *сферами діяльності* людей (побутовою, науково-освітньою, законодавчою й діловою, суспільно-політичною, творчою, релігійною). Для їх реалізації оформилися певні різновиди мовлення – *стилі* (розмовний, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній, конфесійний) (сказане узагальнено в табл. 1). Проте сучасні зразки писемних та усних текстів характеризуються взаємопроникненням стилів. Щоб учні визначали стилістичну належність будь-якого висловлення вмотивовано, М. Пентилюк рекомендує брати до уваги такі *стильові ознаки*: 1) мовленнєва ситуація (сфера використання тексту; офіційність/ неофіційність обставин); 2) кількісний та якісний склад учасників мовлення; 3) функція [6, с. 278].

Відповідність стилів мовлення функціям і сферам використання мови

Функція мови	Сфера використання	Стиль мовлення
Спілкування	Повсякденна побутова	Розмовний
Повідомлення (пояснення)	Науково-освітня діяльність	Науковий
Повідомлення (інструктаж)	Законодавства та ділових стосунків	Офіційно-діловий
Діяння (переконання) і впливу (на думки й учинки людей)	Суспільно-політична	Публіцистичний
Діяння (зображення) і впливу (на почуття, уяву людей)	Творча діяльність	Художній
Повідомлення і впливу (на почуття та свідомість людей)	Релігійні стосунки та потреби суспільства	Конфесійний

Так, порівнюючи наукову й публіцистичну статтю, учні 7–9 класів мають дійти висновку, що за однакової кількості учасників мовлення (текст-монолог) висловлювання відрізняються саме за ознаками „сфера використання” (наука й освіта/ суспільно-політична) і „функція” (повідомлення-пояснення / діяння-переконання, вплив).

Кожен стиль має специфічні внутрішньомовні характеристики: принципи відбору, сполучання й організації мовних засобів. Саме цю ознаку науковці кладуть в основу визначення поняття „стиль мовлення” ([5, с. 12]; [8, с. 57]; [9, с. 108] та ін.). Наприклад, **функційний стиль мовлення** – це „історично складений і суспільно усвідомлений різновид літературної мови (її підсистема), яка функціює в певній сфері людської діяльності й спілкування та яку створюють особливості вживання в цій сфері мовних засобів і їхня специфічна організація” [10]; „різновид, видозміна літературної мови. <...> Колективно усвідомлені різновиди мови, що об’єднують мовні одиниці за їх функційним призначенням у певні структури” [11, с. 652].

Усе розмаїття використання засобів мови лінгвісти П. Дудик, А. Капелюшний, Д. Розенталь та ін. ([5, с. 12], [7, с. 20], [12, с. 22]) об’єднують у дві великі групи: розмовний, що вживається в усній формі, і книжний стилі.

До останнього залучають *науковий, офіційно-діловий, публіцистичний і художній* ([7; 13]).

П. Дудик [8, с. 91–94], С. Єрмоленко та Л. Шевченко [11, с. 273, с. 652–653], А. Капелюшний [5, с. 18–20], А. Коваль [14, с. 7–15], М. Кожина [15, с. 612–616] доповнюють їх ще одним – *конфесійним (церковно-релігійним)*, зважаючи на виразне виявлення індивідуальних рис і розширення сфери його функціонування. Ураховуючи той факт, що Біблія належить до світового фонду прецедентних текстів, а система канонічних сюжетів та образів здавна органічно ввійшла в українську національну свідомість і нині слугує міцним фундаментом морального кодексу сучасної людини, звертатися до текстів конфесійного стилю в процесі формування текстотвірних умінь учнів вважаємо доцільним.

Засвоєння поняття „стилі мовлення” в 5–9 класах відбувається поступово, із постійним розширенням і поглибленням змісту навчального матеріалу (див. табл. 2).

Таблиця 2

Вивчення текстів певних стилів у курсі української мови (5–9 кл.)

Клас	Зміст навчального матеріалу
5	Належність тексту до певного стилю: розмовного, наукового, художнього, публіцистичного, офіційно-ділового (загальне ознайомлення). Ознайомлення з <i>розмовним, науковим, художнім стилями</i> , сферою їх використання (побутова, соціально-культурна, наукова (навчально-наукова), суспільна, офіційно-ділова).
6	Повторення відомостей про стилі мовлення. Поняття про <i>офіційно-діловий стиль</i> .
7	Повторення вивченого про стилі мовлення. Поняття про <i>публіцистичний стиль</i> . Стилістична помилка (практично).
8–9	Повторення відомостей про стилі мовлення.

Так, у 5-му класі учні ознайомлюються зі сферами використання текстів усіх стилів, а впродовж року опрацьовують тексти переважно художнього й наукового. У 6-му класі аналізують, відтворюють і створюють тексти

художнього, наукового стилів, більш ґрунтовно опрацьовують поняття „офіційно-діловий стиль” і лише в 7-му класі – „публіцистичний стиль”. У 8–9-му класах учні повторюють відомості про стилі мовлення, працюючи над новими жанрами всіх вивчених стилів мовлення.

Формування текстотвірних умінь учнів у процесі вивчення синтаксису складного речення – справа тривала, вона не обмежується кількома аспектними уроками з названої теми в 5-му, а згодом системою уроків у 9-му класах. Якщо в текстовому дидактичному матеріалі з мови наявні складні речення, повторювати раніше вивчене слід обов’язково. Звичайно, без виділення окремих годин, принагідно. Тобто цей процес потребує від учителя такої організації роботи, щоб учні добре засвоїли теоретичні відомості про складне речення, текст (його ознаки, стилі й типи) і водночас покращували свою мовленнєву компетентність у процесі їх залучення до активної свідомої мовленнєвої діяльності. Цьому сприятиме система спеціальних *вправ і завдань*: розрізнення текстів різних стилів; виявлення їхніх стилетвірних рис; виявлення складних речень у текстах різних стилів та аналіз особливостей їх уживання; аналіз виражальних можливостей складних речень різних видів; увиразнення стилю мовлення готового тексту засобами синтаксису складного речення (робота зі складними реченнями – синтаксичними синонімами); виявлення, розрізнення й аналіз складних речень – стилістичних фігур (з урахуванням вікових та індивідуальних можливостей учнів); використання стилістичних фігур у власних текстах художнього та публіцистичного стилів із метою увиразнення мовлення, підвищення його образності й емоційності.

Учні мають усвідомити, що мета, сфера застосування й тематика висловлювань різних стилів зумовлюють їхні суттєві **стилетвірні риси**. Наприклад, для текстів *художнього стилю* властивими є високий ступінь образності, естетично спрямована експресивність, емоційність, особлива роль підтексту тощо. Висловлювання *публіцистичного стилю* характеризується експресивністю/ стандартизованістю, наявністю оцінки зображуваного й „ефекту новизни”, документально-фактологічною точністю, а *наукового* –

узагальненістю, логічністю, переконливістю тверджень, смисловою точністю, інформативною насиченістю, об'єктивністю викладу тощо. Тексти *офіційно-ділового* стилю виявляють офіційність і стереотипність, стандартизованість, лаконізм, об'єктивність, безособовість вираження й імперативність (належно-розпорядний характер) тощо. Натомість серед стилетвірних рис текстів розмовного стилю – невимушеність, непідготовленість, емоційність, фамільярність, непослідовність і переривистість, особистісний характер тощо. Тексти конфесійного стилю є сакральними, у них широко використовуються спеціальні групи лексики (підгрунтя – Біблія), вони характеризуються небуденною урочистістю, метафоричністю, наявністю кодів-символів.

За словами М. Кожині [15, с. 474–482], стилетвірні риси зумовлюють особливості функціонування **засобів мови** всіх рівнів у тому чи іншому стилі, їхню специфічну організацію. Учені Т. Плещенко, Н. Федотова [10, с. 15]) зауважують, що єдність стилю забезпечують не стільки стилістично марковані одиниці мови, скільки співвідношення мовних засобів, спільних для всіх стилів, характер їхнього відбору й сполучання, закономірності функціонування мовних одиниць у конкретній сфері спілкування.

Отже, залежно від сфери застосування мови, ситуації, цілей спілкування, змісту висловлення виокремлюються функційно-стильові різновиди, або стилі. Для кожного з них є характерною певна система відбору й організації мовних засобів усіх рівнів, у т.ч. синтаксису складного речення. **Стилістичні особливості функціонування складних речень** проаналізуємо докладніше.

Для текстів *наукового* стилю, що відрізняється виразною логічністю, інтелектуальністю, інформаційною насиченістю, відбирають найбільш місткі і водночас компактні синтаксичні конструкції. „Загалом у логізованій, інтелектуальній мові використовуються не ті структури, які відбивають готовий стан речей, а ті, в яких більше елементів інтерпретації дійсності” [14, с. 215]. Тому серед сурядних переважають не єднальні й протиставні, а наслідкові конструкції. Але повною мірою цим вимогам відповідають насамперед складні речення зі сполучниковим підрядним зв'язком. Вони, завдяки різноманітним

сполучникам і відносним словам, більш диференційовано та недвозначно передають відношення між предметами, явищами дійсності (перш за все, означальні, з'ясувальні й обставинні – причиново-наслідкові, умовні, допустові). Учні можуть дійти такого висновку шляхом аналізу текстів наукового стилю, наприклад: *Якщо ви подивитесь на небо ясної місячної ночі, то зможете побачити бліду хмару світла. Якщо ви роздивитесь її в бінокль або телескоп, то побачите, що насправді ця хмара утворена з мільйонів зірок. Усі ці зірки й більша частина інших зірок, які ми бачимо, є частиною нашої галактики – Чумацького шляху* (З дитячої енциклопедії).

Інколи предикативні частини ускладнюються зворотами з підрядним зв'язком; вставними словами й словосполученнями, що допомагають оформити перебіг думок і послідовність викладу (*по-перше, по-друге, отже та ін.*). Т. Плещенко відзначає, що безсполучникові складні речення і синонімічні їм складнопідрядні з'ясувальні виступають конструкціями зв'язку висловленої думки (*Необхідно сказати (що)... . Наголосимо ще раз (що)... . Насамкінець відзначимо (що)... . та под.*) [10, с. 30]. За словами А. Коваль, „широко вживаються тут і багатокomпонентні конструкції із сурядністю та підрядністю [14, с. 214]”.

Офіційно-діловий стиль надає перевагу простим реченням, але з-поміж складних особливо активно використовує складнопідрядні означальні та речення з непрямою мовою (складнопідрядні з'ясувальні). Наприклад:

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні,*
- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,*
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України,*

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує н е з а л е ж н і с т ь У к р а ї н и та створення самостійної

української держави – УКРАЇНИ. Територія України є неподільною і недоторканною. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України. Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

Верховна Рада України

24 серпня 1991 року

Розмовний стиль, за переважання простих конструкцій, не уникає й складних речень із компактною структурою, легко зрозумілою слухачеві: 1) складнопідрядних означальних та обставинних умови, часу, місця (*Якщо можеш, приходь*); 2) безсполучникових, у яких невербальні компоненти компенсують відсутність спеціальних лексико-граматичних засобів зв'язку між їх частинами: *Прокинулася – сонце високо!* (= спізнилася). Часто спостерігаємо інверсований порядок частин складного речення: з метою експресивного виділення складне речення починається з підрядної, тоді як в інших стилях нормою є її постпозиція (Пор.: *Що робити – не знаю та Не знаю, що робити; Хто уважний – підкажіть і Підкажіть, хто уважний*).

Оскільки **публіцистичний** стиль у стилістичній системі сучасної української мови посідає проміжне положення між розмовним, з одного боку, й офіційно-діловим і науковим – з іншого, і підкоряється „одному конструктивному принципу – чергуванню експресії та стандартів” [10, с. 33], то широко використовує складні речення різних структурно-семантичних типів. Наприклад, у наведеному нижче уривку автор активно вживає складнопідрядні речення з кількома підрядними (обставинними умови, означальними): *Коли йдеться про майстерність письменника..., коли хочемо визначити справжність таланту, що йде в літературу, то неодмінною ознакою тут буде, мабуть, саме це: вміння душею сприймати й відчувати народне слово, його інтонаційні відтінки, всю його багатобарвність, розмаїття, красу, часом глибоко приховану. Бо ж і у тім-то місця майстра, щоб цю красу видобути, викресати зі слова навіть найбуденнішого, створивши йому відповідне*

сусідство, надавши слову таке місце у творі, де б воно само оновилося, набуло свіжості, сяйнуло, розквітло!..

Не було випадку, щоб видатний твір літератури був написаний сірою мовою, щоб вдалось його вибудувати словами зужитими, знебарвленими до пересічності, до нудної стертості п'ятака. Енергія слова – з енергії душі, тільки так. Убога стилістика найчастіше є породженням убогої думки (О. Гончар).

У текстах **конфесійного стилю** складні речення є досить активними, зокрема: 1) складносурядні; 2) складнопідрядні означальні, обставинні (мети, причини, порівняльні), у т.ч. з кількома підрядними; 3) безсполучникові складні речення, друга частина яких пояснює зміст першої; 4) складні речення з різними видами зв'язку. Наприклад: *Ми носимо імена святих, які прожили й здійснили на землі своє покликання; ми їм присвячені, як храми присвячуються тому чи іншому святому; і ми мали би вдуматися і в значення його імені, і в ту особистість святого, що нам доступна з його життя. Адже він не лише є нашим захисником, але певною мірою й образом того, чим ми могли б бути. Повторити нічиє життя не можна; але навчитися з життя тієї чи іншої людини, святого чи навіть грішника, жити більш гідно себе та більш гідно Бога – можна (Митрополит Антоній Сурожський).*

Для текстів **художнього стилю** характерними є всі види речень, чие уживання підпорядковується закону естетичної організації змісту і форми. Переважання деяких із них буває виявом індивідуального авторського стилю письменника. Так, складносурядні речення в поезіях М. Рильського, В. Сосюри – із метою створення конкретно-чуттєвої картини, уповільненості, плавності мовлення. Наприклад: *Васильки у полі, васильки у полі, І у тебе, мила, васильки з-під вій, І гаї синіють ген на видноколі, І синіє щастя у душі моїй (В. Сосюра).* Багатокомпонентні складні речення з різними видами зв'язку в прозі Г. Тютюнника, Панаса Мирного, Є. Гуцала, поезіях Ліни Костенко – для змалювання цілісної картини з окремих деталей, наприклад: *Простір навкруги відкривався широкий, легкий, не захаращений хатами, бо розкидані вони були*

зрідка, але цей простір був позбавлений саме того, чого зараз не вистачало Галатину, до чого він звик за все своє життя і від чого не міг відцуратися (Є. Гуцало). Учені зазначають, що складнопідрядні з підрядними обставинними (місця й часу), а також означальні є типовими для розповідної манери ([15, с. 476], [16, с. 8]). За словами І. Голубовської [17, с. 50], нанизання безсполучникових складних речень у поетичних текстах виступає засобом посилення емоційно-експресивного впливу на читача. А. Коваль додає, що „сфера застосування безсполучникових складних речень у художніх текстах – це, переважно, авторські описи, розповіді, характеристики, тобто зовнішній план зображення” [14, с. 217]. У фольклорних малих жанрах (прислів'ях, приказках) часто трапляються безсполучникові складні речення із синтаксично нерівноправними частинами: *Узнала кума – знає півсела* (Народна творчість).

У процесі вивчення художнього та публіцистичного стилів мовлення вчитель має звертати увагу учнів на те, що складне речення слугує основою для утворення багатьох **зображувально-виражальних засобів (стилістичних фігур)**: порівняння, антитези, паралелізму, синтаксичної анафори, градації, парцеляції, ампліфікації, полісидинтону (багатосполучниковості), асидентону (безсполучниковості), зевгми, риторичного питання тощо. Зміст роботи має суворо відповідати віковим особливостям учнів. Адже більшість із зазначених стилістичних фігур є важкими для розуміння дітей, ґрунтовної теоретичної основи з теми „Складне речення” учні 5–8 класів ще не мають, тому більшість зазначених стилістичних фігур доцільно опрацьовувати в 9 класі. Але, наприклад, виявити порівняння, антитезу, повтор, риторичне питання спроможні й п'ятикласники (звичайно, без уживання термінології для називання певного виду складного речення). Отже, до цієї стилістичної роботи варто залучати школярів за слушної нагоди постійно. Схарактеризуємо названі стилістичні фігури більш детально.

Для **порівняння** використовуються складні речення з підрядною порівняльною частиною (часто неповною), наприклад: *У серці щось тремтить і грає, Як тремтить на сонці гілка золота* (М. Рильський). А заперечні

порівняння надають висловлюванню відтінку фольклорності: *Не чорна хмара з синього моря виступала, то виступала Мотря з Карпом з-за своєї хати до тину...* (І. Нечуй-Левицький).

Антитеза (протиставлення) являє собою зіставлення контрастних явищ, образів і понять. В основі антитези часто лежать антоніми: *Правдиве слово існуватиме вічно, брехня – одну хвилинку (Заповіт Божий)*.

Паралелізм ґрунтується на складних реченнях із однотипною синтаксичною побудовою його частин, уживається переважно в поетичному фольклорному тексті, що надає звучанню певної симетрії. Автори використовують паралелізм як прийом стилізації фольклорних мотивів. Наприклад: *Зашуміла дібровонька, листом зашуміла, Затужила дівчинонька, серцем затужила* (М. Шашкевич).

Синтаксична анафора (анафоричний паралелізм) є однією зі стилістичних фігур, яка передбачає повторення синтаксичних конструкцій або фраз у початкових частинах структурних елементів поетичного твору (на початку рядків у межах строфи або навіть цілого вірша), на відміну від анафори звукової чи лексичної – повторення одного звука (звуків), слова або декількох слів на початку речень, рядків або строф [18, с. 106]. *Я заздрю всім, у кого є слова. Немає в мене слів. Розстріляні до слова.... Я заздрю всім, у кого фарби є – Жагучі коні з дикого мольберту... Я заздрю всім, до кого лине звук, – Лічильник Гейгера пищить так потойбічно...* (І. Драч).

За **градацієй** частини складного речення розташовуються так, що кожна наступна є більш насиченою та виразною за попередню, чим досягається логічна й емоційна єдність, поступовість у розгортанні подій, образність і виразність: *Так, мабуть, і в часи Бояна квітчалася пора весняна, і накрапали молоді дощі, і хмари насувалися в Тараці, і яструби на обрій углибали, і дзвінко озивалися цимбали...* (В. Мисик).

Парцеляція виникає в результаті поділу речення на самостійні компоненти. Найчастіше парцельованими структурами функціонують відокремлені частини складного речення, виходячи за його межі. На

стилістичне й ритмомелодійне оформлення впливає кількість і обсяг парцельованих речень. Так, членуючи мовленнєвий потік, створюється „рубаний” ритм, досягається інтонаційно-змістове нагнітання за рахунок однорідних підрядних частин, наприклад: *Їй хотілося вітру. Вічного, нестримного вітру, спаханого, буйного, рвучкого. Щоб гнув додола високі дерева, гнав світ за очі хмари пилуки й куряви, здував усе на своєму шляху, вив, витанцьовував, пересувався* (П. Загребельний). При цьому вчитель має запропонувати такі завдання учням, щоби вони усвідомили: далеко не завжди парцельовані конструкції є стилістично виправданим засобом, адже для учнівських робіт властивим є саме безпідставне розривання семантично єдиної складної конструкції, особливо підрядної її частини. Тоді мова йде не про стилістичний засіб, а про граматичну помилку: *Він не зводив очей. Бо йому було соромно* (З учнівського твору).

Ампліфікація – стилістична фігура, в основі якої лежить нагромадження синонімічних або одно-типових мовних одиниць, що сприяють висвітленню зображуваного явища чи поняття в усіх аспектах. На рівні складних речень будівельним матеріалом для неї виступають складнопідрядні конструкції:

Не знав, не знав звіздар гостробородий,

Що в антисвіті є антизірки,

Що у народах є антинароди,

Що у століттях є антивіки (Л. Костенко).

Полісидентон (багатосполучниковість) – одна з фігур поетичного мовлення, виповнена повторюваними однаковими сполучниками задля посилення для посилення експресії, ліричної виразності чи медитативності. Автори можуть створювати цю фігуру з використанням складносурядних і складнопідрядних речень: *Молися Богу за Вкраїну, молися, сину мій, Щоби підняв її з руїни, щоб дав він волю їй; Щоб сонце правди і свободи над нею сяло день і ніч; щоб всякі свари і незгоди повік втекли від неї прич!..* (С. Бердяєв).

Асидентон (безсполучниковість) створюється на базі багатокomпонентних безсполучникових складних речень, посилює

медитативність: *Позасипали люди по своїх теплих захистах; спить-дрімає земля під глибоким снігом; знемігся вітер, утомилося й віхало, затихло* (Панас Мирний).

Зевгма (період) – синтаксичний прийом економії мовних засобів, коли „низка гіпотактичних (сурядних) речень зорганізується навколо спільного для всіх головного члена (що реалізується лише в одному з них, а в решті мається на увазі)” [19, с. 158]. У такий спосіб, у силу граматичної або семантичної різнорідності та несумісності сполучень, автор досягає гумористичного ефекту: *Ішов дощ і три студенти, перший – у куртці, другий – в університет, третій – у поганому настрої. Або: Переважна більшість населення звикло робити вигляд, що працює, а начальство – що платить.*

Для оформлення **риторичного питання** автори нарівні із простими використовують і складні речення – переважно складнопідрядні з’ясувальні: *Ти знаєш, що ти — людина? Ти знаєш про це чи ні? Усмішка твоя – єдина, Мука твоя – єдина, Очі твої – одні* (В. Симоненко). Якщо в одному складному реченні поєднується різні стилістичні фігури, то таке висловлювання досягає особливої експресії. Так, у наведеному уривку вірша В. Симоненка риторичне питання містить анафору „ти знаєш”, яка ще більше підсилює смислове навантаження тексту та його емоційність звучання.

Таким чином, стилістична значущість складних речень певного типу зумовлена низкою чинників: 1) стилістичними якостями всіх його частин; 2) способом їх зв’язку; 3) порядком їх розташування; 4) ступенем їх поширеності; 5) інтонацією тощо.

Отже, належне знання учнями стилістичних закономірностей уживання складних речень і вміння доречно їх застосовувати у власному мовленні – важливі чинники формування текстотвірної компетентності школярів 5–9 класів. Свідоме засвоєння поняття „стиль мовлення” допомагає учням продукувати тексти з урахуванням конкретних умов спілкування, а доцільне використання різних видів складних речень з метою увиразнення мовного оформлення, володіння синтаксичною синонімією на рівні складних речень і

конструювання на їх основі стилістичних фігур сприяє розвитку мовлення учнів, покращує їхню мовленнєву компетентність. Перспективним напрямом є розроблення спеціальної системи вправ і завдань, спрямованих на формування текстотвірних умінь учнів на уроках вивчення синтаксису складного речення.

Література

1. **Навчальні** програми для ЗНЗ : Українська мова; Українська література. 5–9 класи. – К. : Видавничий дім „Освіта”, 2013. – 160 с.
2. **Пентилюк М. І.** Стилiстична організація тексту (теоретичний аспект) / М. І. Пентилюк // Збірник наукових праць „Південний архiв”. – Херсон : Атлант, 1999. – Вип. 5. – С. 12–16.
3. **Педагогическое** речеведение : Словарь-справочник / Под ред. Т. А. Ладыженской и А. К. Михальской; сост. А. А. Князьков. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Флинта, Наука, 1998. – 312 с.
4. **Донченко Т. К.** Мовленнєвий розвиток учнів у процесі навчання української мови в основній школі : навчально-методичний посiбник для вчителів і студентів / Т. К. Донченко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 694 с.
5. **Капелюшний А. О.** Практична стилістика української мови : Навчальний посiбник / Анатолій Олексійович Капелюшний. – Вид. 2-ге, перероб. – Львів : ПАІС, 2007. – 400 с.
6. **Методика** навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М.І. Пентилюк : М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна та ін. – 3-тє вид., доповн. – К. : Ленвіт, 2009. – 400 с.
7. **Розенталь Д. Э.** Справочник по русскому языку. Практическая стилистика / Дитмар Эльяшевич Розенталь. – 2-е изд., перераб. – М. : ООО „Издательство Ониск”: ООО „Издательство „Мир и Образование”, 2008. – 416 с.

8. **Дудик П. С.** Стилїстика української мови : Навчальний посібник / Петро Семенович Дудик. – К. : Академія, 2005. – 368 с.
9. **Пентиліюк М. І.** Культура мови і стилїстика : проб. підруч. для гімназій гуманіт. профілю / Марія Іванівна Пентиліюк. – К. : Вежа, 1994. – 240 с.
10. **Плещенко Т. П.** Стилїстика и культуры речи [Электронный ресурс] : Учеб. пособие / Т. П. Плещенко, Н. В. Федотова, Р. Г. Чечет; Под ред. проф. П. П. Шубы. – Мн. : „ТетраСистемс”, 2001. – 544 с. – Режим доступа к кн. : <http://WWW.I-U.RU>.
11. **Українська мова** : Енциклопедія / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Видавництво „Укр. енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
12. **Волкотруб Г. Й.** Стилїстика ділової мови: Навч. посіб. / Г. Й. Волкотруб. – К. : МАУП, 2002. – 208 с. – Бібліогр. : с. 203–204. – ISBN 966-608-195-4.
13. **Сучасна українська літературна мова : стилїстика** / за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 5–55.
14. **Коваль А. П.** Практична стилїстика української мови : Підручник / Алла Петрівна Коваль. – К. : Вища шк., 1987. – 333 с.
15. **Стилїстический** энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожиной – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта; Наука, 2006. – 696 с.
16. **Цалко Т. В.** Практическая стилїстика русского языка (функциональные стили) : Учеб.-метод. пособие / Т. В. Цалко. – Ростов-на-Дону, 2010. – 51 с.
17. **Голубовська І. В.** Практична стилїстика української мови [Електронний ресурс] : Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів нефілологічних спеціальностей (денної та заочної форм навчання) / І. В. Голубовська. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2010. – 124 с. – Режим доступу до кн. : <http://eprints.zu.edu.ua/6939/2/123.pdf>.

18. **Домбровський В.** Українська стилістика і ритміка. Українська поезика / Володимир Домбровський. – Дрогобич : Видавнича фірма „Відродження”, 2008. – 488 с.

19. **Ахманова О. С.** Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – С. 158.

Bozhko O. P.

Mastering of Pupils the Peculiarities of Functioning of Complex Sentences in the Texts of Different Styles of Speech

Linguistic foundations of pupils functioning of complex sentences in texts of different styles of speech revealed in the article. Based on the studying of linguistics and stylistics, the author agrees style of speech (scientific, official-business, artistic, journalistic, religious, conversational) language with functions and activities of people; explains the concept "functional style of speech". Emphasizes that with the conscious purpose of determining students facilities of any statements to this or that style should be based on a set of stylistic traits. The author analyzes the main stylistic features of texts of different styles, due to the aim, scope of application, theme statements, as well as peculiarities of the functioning of language at all levels, including complex sentences (compound, complex, asyndetic, multicomponent with different types of communication). Notes that in the process of working with texts of artistic and journalistic style is expedient to attract students to the analysis of the statements, which stylistic figures contain, formed on the basis of complex sentences. Such stylistic figures characterizes, as a comparison, antithesis, parallelism, syntactic anaphora, gradation, parceling, amplification, polysyndeton, asyndeton, zeugma, rhetorical question and etc. Strong knowledge of students stylistic regularities use complex sentences, appropriate skills to apply in their own speech and complex structures formed on the basis of their stylistic figures, the author sees the important factors of the formation textual competence of students 5–9th forms.

Key words: the ability of forming text, style of speech, compound sentence, stylistic figure.

Відомості про автора

Божко Олена Петрівна – старший викладач кафедри мовно-літературної та художньо-естетичної освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; аспірант кафедри мовознавства Херсонського державного університету. Основні наукові інтереси: методика навчання української мови, сучасна українська мова (синтаксис), українська мова (за професійним спрямуванням).

Стаття надійшла до редакції 25.10.2015 р.
Прийнято до друку 27.11.2015 р.
Рецензент – д. п. н., проф. Пентиліук М.І.

O. P. Bozhko, Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education

**MASTERING OF PUPILS THE PECULIARITIES OF FUNCTIONING
OF COMPLEX SENTENCES IN THE TEXTS
OF DIFFERENT STYLES OF SPEECH**

Bozhko O. P.

Mastering of Pupils the Peculiarities of Functioning of Complex Sentences in the Texts of Different Styles of Speech

Linguistic foundations of pupils functioning of complex sentences in texts of different styles of speech revealed in the article. Based on the studying of linguistics and stylistics, the author agrees style of speech (scientific, official-business, artistic, journalistic, religious, conversational) language with functions and activities of people; explains the concept "functional style of speech". Emphasizes that with the conscious purpose of determining students facilities of any statements to this or that style should be based on a set of stylistic traits. The author analyzes the main stylistic features of texts of different styles, due to the aim, scope of application, theme statements, as well as peculiarities of the functioning of language at all levels, including complex sentences (compound, complex, asyndetic, multicomponent with different types of communication). Notes that in the process of working with texts of artistic and journalistic style is expedient to attract students to the analysis of the statements, which stylistic figures contain, formed on the basis of complex sentences. Such stylistic figures characterizes, as a comparison, antithesis, parallelism, syntactic anaphora, gradation, parceling, amplification, polysyndeton, asyndeton, zeugma, rhetorical question and etc. Strong knowledge of students stylistic regularities use complex sentences, appropriate skills to apply in their own speech and complex structures formed on the basis of their stylistic figures, the author sees the important factors of the formation textual competence of students 5–9th forms.

Key words: the ability of forming text, style of speech, compound sentence, stylistic figure.

At the present stage of schooling reorienting national assessment of educational outcomes of the concepts of "preparedness", "possession of knowledge" to the notion of "competence", "competency" of students. In the normative documents of the state level, that regulate the content of secondary education, clearly defined the main purpose of teaching Ukrainian language – "formation nationally conscious, spiritually

rich linguistic identity, which skills owns free, communicative language advisable to use tools – its styles, types, genres in all kinds of speech activity ..., that the appropriate level of communicative competence provides" [1, p. 2].

The effectiveness of communicative competence largely provide the ability to perceive, analyze, reproduce and create text (text-creation skills), that demonstrate that their students in the communication process. From their level of development depends on the ability of the pupil is important to orient themselves and behave adequately in different educational and life`s situations. This means, that themes from Ukrainian language into the aspectual lessons are taught in a text of different styles, functionally diverse basis, involving students in active speech activity, based on text-centric and stylistic approaches. According to the latest features of language units (words, phrases) are seen in the structure of sentences and text and sentences - at the text [2, p. 12 – 16].

The question of style systematics in line with linguostylistic developed D. Barannyk, I. Bilodid, V. Vaschenko, G. Volkotrub, P. Dudyk, S. Ermolenko, A. Koval`, M. Kozhyna, L. Mats`ko, M. Pylyns`kyy, D. Rozental`, V. Rusanivs`kyy, I. Cherednychenko and others. The theoretical basis of relatively stylistic syntax laid L. Biyatenko, V. Goryanyy, S. Ermolenko, V. Kononenko and others. A number of homeland linguodidactic work is devoted to the learning style of the school. They developed key positions: study`s stylistics tools of speech at school. (O. Bilyaev, A. Koval`, P. Kordun, V. Mel`nychayko, M. Pentylyuk); work with stylistics in the 8 – 9th forms (M. Pentylyuk); development of students` stylistics skills in the 10 – 11th forms (I. Kucherenko); formation of students` stylistics skills in the intonation and semantic analysis of speech (B. Panov); methods of text processing scientific-educational style in high school (O. Andriyets`); stylistics tools of syntax in rhetorical speech (S. Omel`chuk) and others. However, the attention of scientists have not yet paid to this aspect of development methodologies, as learning the syntax of a complex sentence as a powerful tool not only creation of style and creation of text.

Research of linguistics T. Donchenko, N. Ippolitova, T. Ladyzhens`ka, V. Melnychayko, L. Mamchur, G. Myhaylovska, M. Pentylyuk, M. Stelmahovych,

G. Shelehova and others and practice of teaching the Ukrainian language show, that the process of forming text-creation skills of students becomes more effective if they are based on theoretical information from:

- theory of text-creation (theory of speech acts, the theory of discourse, linguistic pragmatics, semiotics, rhetoric, hermeneutics);
- text linguistics (by V. Mescheryakov – theories of text [3, p. 248]). Its key concepts are text, text structure, types of communication sentences in the text, text category, type, style and genre.

Our research is devoted to the problem of forming text-creation skills of students in the learning process complex sentences, so find out stylistic possibilities two-, polypredicative syntactic units. For this purpose it is necessary to solve a number of problems: 1) to define the concept "style of speech" and style-creation features of texts in different styles; 2) to analyze the features of complex sentences in the texts of all styles of speech; 3) to find out what stylistic figures are formed on the basis of different types of complex sentences in the artistic and journalistic styles.

Scientists [4, p. 129], [5, p. 12], [6, p. 278], [7, p. 18], note that language as a social phenomenon performs a number of functions (communication, messages, actions and influence), directly related to the various spheres of human activity (household, educational, legislative and business, social, political, creative, religious). For their realization crystallized certain kinds of speech– *styles* (Communication, scientific, official business, journalistic, artistic, confessional) (said summarized in tab. 1).

However, modern samples of written and oral texts are characterized by the interpenetration of styles. That students determined stylistic affiliation of any expression motivated, M. Pentylyuk recommends to take into account such *stylistic features*: 1) speech situation (scope of using text; formality / informality of the circumstances); 2) quantitative and qualitative composition of speech; 3) function [6, p. 278]. So, comparing scientific and publicistic article, students of 7–9 forms should come to the conclusion, that for the same number of participants speech (text-monologue) statements differ precisely on grounds of "scope of using" (science and education / socio-political) and "function" (messages-

explanation / acts-belief, influence).

Table 1

Conformity the style of speech functions and areas of language use

The function of language	Scope	The style of speech
Intercourse	Everyday household	Conversational
Message (explanation)	Scientific and educational activities	Scientific
Message (instruction)	Legislation and business relations	Official-business
Acts (beliefs) and influence (the thoughts and deeds of people)	Socio-political	Journalistic
Acts (image) and impact (on the senses, the imagination of the people)	Creative activity	Artistic
Message and influence (the feelings and minds of people)	Religious attitudes and needs of society	Confessional

Each style has a specific intralingual feature: principles of selection and combination of linguistic resources. This is the sign of scientists put the basis for the definition of the style of speech" ([5, p. 12]; [8, p. 57]; [9, p. 108] and others). For example, **a functional style of speech**– it is "historically and socially conscious compiled kind of literary language (its subsystem), which operates in a certain sphere of human activity and communication that makes using features in this area of language means and their specific organization" [10]; "kind, modify of the literary language." <...>Collectively understood language variation, combining linguistic units for the purpose of applied functionality in certain structures" [11, p. 652].

All use of language diversity linguists P. Dudyk, A. Kapelushny, D. Rozental and others. ([5, p. 12], [7, p. 20], [12, p. 22]) combined into two groups: conversational that is used orally and literary style. Until recently attracted **scientific, official-business, journalistic and artistic** ([7, 13]).

P. Dudyk [8, p. 91–94], S. Ermolenko and L. Shevchenko [11, p. 273, p. 652–653], A. Kapelushny [5, p. 18–20], A. Koval` [14, p. 7–15], M. Kozhyna [15, p. 612–616] complement another **confessional (church-religious)**, despite the clear

identification of individual traits and expansion of its operation. Given the fact that the Bible refers to the global fund of precedent texts, and the system of canonical plots and images have been long organically entered the Ukrainian national consciousness and now serves as a solid foundation for the moral code of modern humans, refer to the texts confessional style in the process of forming text-creation skills of students consider it appropriate.

The assimilation of the concept "styles of speech" occurs gradually in 5-9 forms, with continuous expansion and deepening the content of educational material (see tab. 2).

Table 2

Texts` studying of certain styles in the Ukrainian language course. (5–9 forms.)

Form	The content of educational material
5	The text belonging to a particular style: conversational, scientific, artistic, journalistic, official-business (general introduction). Familiarization with conversational, scientific, artistic styles, the scope of their use (household, socio-cultural, scientific (teaching and research), public, official-business) .
6	Repetition of information about the styles of speech. The concept of official-business style.
7	Repetition studied about the styles of speech. The concept of journalistic style. Stylistic error (almost).
8–9	Repetition of information about the styles of speech.

Students are introduced to the use texts of all styles in the 5th form, and work on the texts mainly artistic and scientific during the year. They analyze, reflect and create texts artistic, scientific style, working out in more detail the concept of "official-business style" in the 6th form and only – "journalistic style" in 7th form. Students repeat information about the styles of speech, work on new genres all the studied styles of speech in the 8th form.

Formation text-creation skills of students in the study of complex sentence syntax – a long case it is not limited to a few lessons aspect of these themes in the 5th form, and subsequently a system of lessons in the 9th forms. If the text didactic

material on the language has complex sentences, repeat what was previously learned should be required. Of course, without providing specific hours, if possible. So, this process requires from teacher of such work that the students mastered theoretical knowledge of complex sentences, text (its characteristics, styles and types) and at the same time improve their speech competence during their active involvement in conscious speech activity. This system will help special exercises and tasks: distinguishing texts of different styles; identify their styles of rice; the identification of complex sentences in texts of different styles and the analysis the peculiarities of their using; analysis of the expressive possibilities in the complex sentences of different types; the expressive style of speech, prepared text by means of the syntax in the complex sentences (complex sentences – syntax synonyms); detection, discrimination and analysis of complex sentences-stylistic figures (taking into account the age and individual abilities of students); using of stylistic devices in their own texts as artistic and publicistic styles for expressive speech, raising their imagery and emotion.

Students should realize that the purpose, scope and subject matter of expression in different styles cause their essential style-creation features. For example, for texts of artistic style characterized by high degree of imagery, aesthetically designed expressiveness, emotionality, the special role of subtext, etc. Statements of the publicistic style is characterized by expressive / standardization, the availability of assessment and depicted the "novelty effect", documentary and factual accuracy and scientific – generalized, logical, conviction allegations semantic accuracy, saturation informative, objective presentation etc. The texts of official-business style show formality and stereotype, standardization, conciseness, objectivity, impersonality expression and imperative (properly-administrative character) etc. In return among the style-creation features in texts of conversational style – informality, lack of preparation, emotion, familiarity, inconsistency and discontinuity, personal character and so on. Texts of confessional style are sacred, special groups of vocabulary commonly used in them (for example – The Bible), they are characterized by unusual solemnity, metaphoricity, presence of codes and symbols.

According to M. Kozhina [15, p. 474–482], style-creation features determine the features of language functioning at all levels in a particular style, their specific organization. Scientists T. Pleschenko, N. Fedotova [10, p. 15]) notice, that the unity of style provide not so much stylistically marked language units, as the ratio of linguistic resources, common for all styles, the character of their selection and combination, principles of functioning of language units in a specific sphere of communication.

So, depending on the scope of the language, situations, purposes of communication, content of the speech highlights functional-stylistic varieties or styles. For each of them is characterized by a certain selection system and the organization of linguistic resources at all levels, including the syntax of complex sentences. **Stylistic peculiarities of functioning of complex sentences** will analyze the details.

For texts of **scientific** style, what is different expressive logic, intelligence, intensity of information, select the most spacious yet compact and syntactic constructions. "In general in logical, intellectual language used other the structures, which reflect ready state of things, and those in which have more elements of interpretation reality" [14, p. 215]. So among compound dominate not binders and adversative, and hereditary constructions. But fully these requirements primarily are met of complex sentences with conjunctive contractor bond. They, through various conjunctions and relative words, more differentiated and clearly convey the relationship between objects, phenomena of reality (first of all, identification, elucidative and adverbial – cause-hereditary, conditional, allowance). Students can come to this conclusion by analyzing the texts of scientific style, for example: If you look at the sky in a clear moonlit night, *you can see a cloud of pale light. If you look it through binoculars or a telescope, you will see that this is actually a cloud formed from millions of stars. All these stars and most of the other stars that we see are part of our galaxy – the Milky Way (with children's encyclopedia).*

Sometimes predicative parts complicated phrases with subordinate connection; false words and phrases, that help to make the thoughts and consistency of

presentation (*first, second, so, etc*). T. Pleschenko notes, that asyndetic complex sentences and synonyms them complex elucidative are the structures of communication expressed thoughts (*It should be noted (that)... Emphasize again (that)... Finally, we note (that)...and submission.*) [10, p. 30]. According to A. Koval, "and multicomponent structures widely used here with coordination and abidance" [14, p. 214].

Official-business style prefers simple sentences, but among complex especially extensive use compound sentences and identification of indirect language (compound elucidative). For example:

ACT ABOUT DECLARATION OF UKRAINE'S INDEPENDENCE

Given the mortal danger that was looming over Ukraine in connection with a coup in the USSR 19 August 1991,

- continuing thousand-year tradition of state development in Ukraine,*
- on the basis of the right to self-determination, as provided by the UN Charter and other international legal instruments,*
- implementing the Declaration on state sovereignty of Ukraine,*

Parliament of the Ukrainian Soviet Socialist Republic solemnly proclaims the independence of Ukraine and creation of an independent Ukrainian state – UKRAINE. The territory of Ukraine is indivisible and inviolable. From now on the territory of Ukraine are only valid Constitution and laws of Ukraine. This act shall take effect upon its approval.

Parliament of Ukraine

August 24, 1991

Conversational style, by prevalence of simple structures, does not avoid complex sentences with compact structure, easily understand by the listener: 1) compound attributive and adverbial conditions, time, place (If you can, come); 2) asyndetic, in which non-verbal components compensate for the absence of specific lexico-grammatical means of communication between their parts: *I woke up - the sun*

is high! (= Too late). Often we observe inverted order parts of complex sentence: for the purpose of expressive highlight a complex sentence begins with the contractor, while other styles norm is its postposition (*Compare: What to do – I don't know and don't know what to do; Who is attentive – tell me and Tell me who is attentive*).

Whereas *journalistic style* in the stylistic system of the modern Ukrainian language occupies an intermediate position between the spoken, on the one hand, and official-business and science on the other, and subject to "one constructive principle – alternation of expression and standards" [10, p. 33], so it widely uses complex sentences of different structural-semantic types. For example in the passage below the author actively uses complex sentences with multiple adventitious (adverbial conditions, indicative): *When it comes to the skill of the writer..., when we want to identify genuine talent, what coming in literature, that it is an essential feature here is, may be, that is: ability to perceive and feel the soul of the people's word, its intonation shades, all its multicolor, diversity, beauty, sometimes deeply hidden. Because that's the mission wizard, that this beauty extracts, to get from the word even with the word of everyday, create the appropriate neighborhood, give the word a place in the work, wherever it has been updated, got a fresh, shines and blooms!..*

There was no case, that outstanding piece of literature was written by grey language, that it could build a time-worn words, discolored to mediocrity, to boring abrasion of nickle. The energy of word– from energy of soul, just like that. Poor stylistics is often a product of poor thoughts. (O. Gonchar).

Complex sentences are quite active in the texts of **confessional style**, in particular: 1) compound; 2) complex definitional, adverbial (purpose, reason, comparative), including with multiple adventitious; 3) asyndetic complex sentences, the second part which explains contents of the first; 4) complex sentences with various types of communication. For example: *We bear the names of saints who have lived and carried out on the land of their calling; we are devoted to them as temples dedicated to a particular saint; and we would have to think about it and in the value of this name, and in the person of the saint, which is available to us from his life. Because he is not only our protector, but a certain extent, the image of what*

we could be. Repeat nobody's life is impossible; but learn from the life of a person, or even a saint sinner live a dignified themselves and more worthy of God - can (Metropolitan Antony Surozhsky).

For texts of **artistic style** characterized by all kinds of sentences, whose use is subject to the law of aesthetic organization of content and form. The predominance of some of them is an expression of an individual author's style. For example, compound sentences in poetry by M. Ryl'sky, V. Sosyura – with the aim of creating a concrete sensuous paintings, slowness, smoothness of speech, for example: *Cornflowers are in the field, cornflowers are in the field, And you have, dear, cornflowers from under eyelashes, And groves blue on the horizon, And blue happiness in my soul* (V. Sosyura). Multicomponent complex sentences with different types of communication in prose of G. Tyutyunnyk, Panas Myrny, E. Gutsalo, poetries of Lina Kostenko – for describe the whole picture of the individual parts, for example: *The space around opened wide, light, not overloaded houses, because they were scattered occasionally, but this space was deprived of it, which Galatino lacked now, what he was used to his life and what could not deny* (E. Gutsalo). Scientists note ([15, p. 476], [16, p. 8]), that compound with subordinate adverbial (place and time), and also identification is typical for narrative manner. According to I. Golubovska [17, p. 50], asyndetic string of complex sentences in the poetic texts acts as a means of strengthening the emotional-expressive impact on the reader. A. Koval' adds that, "scope of asyndetic complex sentences in the artistic texts – this is basically the author's descriptions, stories, characteristics, that is, external plan image" [14, p. 217]. Often we meet asyndetic complex sentences with syntactically unequal parts in small folk genres (proverbs, sayings): *Godmother has learned – half the village knows* (Art of folk).

In the process of exploring the artistic and journalistic styles of speech the teacher should pay attention to students that complex sentence serves as the basis for the formation of many graphic-expressive means (**stylistic figures**): comparison, antithesis, parallelism, syntactic anaphora, gradation, parceling, amplification, polysyndeton, asyndeton, zeugma, rhetorical question, etc. The content of the work

must strictly conform to the age characteristics of students. Because most of these stylistic figures are difficult for understanding of children, the students of 5 – 8th forms do not have a solid theoretical foundations of the theme "Complex sentence", so most of these stylistic figures advisable to study in 9th form. But, for example, students of the 5th forms can identify comparison, antithesis, repetition, rhetorical question (of course, without the use of terminology for naming a certain kind of complex sentences). So, students should constantly engage in this stylistic work. Named stylistic figures describe in more detail.

For **comparison** uses complex sentences with subordinating comparative part (often incomplete), for example: *Something is shaking and playing in the heart, As a gold branch is shaking in the sun.* (M. Ryl's`ky). And comparison of negative statements provide shade of folk: *Not a black cloud of blue sea appeared, Motrya and Karp acted from his house to the fence...* (I. Nechuy-Levyts`ky).

Antithesis (contrasting) represents the mapping of contrasting phenomena, images and concepts. The basis of the antithesis are antonyms: *The truth will exist forever, the lie – one minute (The Covenant Of God).*

Parallelism based on the complex sentences with typical syntactic construction of its parts, used mainly in the poetic folk text, which gives the sound certain symmetry. The authors use parallelism as the reception of styling folk motives. For example: *Oak wood was moved, leaves were moved, Girl grieved and heart grieved* (M. Shashkevych).

Syntactic anaphora (anaforychny parallelism) is one of the stylistic figures, which involves the repetition of syntactic constructions or phrases in the initial parts of the structural elements of poetry (at the beginning of lines within a stanza or even a whole poem), unlike anaphora sound or lexical – repetition of one sound (sounds), a word or a few words at the beginning of sentences, lines or stanzas [18, p. 106]. *I envy anyone who has the words. I have no words. Shot to the word.... I envy anyone who has the paints – Passionate horses from the wild easel... I envy anyone, who can hear the sound, – Geiger beeps so otherworldly...* (I. Drach).

In the **gradation** part of a complex sentence are arranged so that each

successive one is more intense and expressive previous one, which is logical and emotional unity, the gradual deployment events, imagery and expressiveness: *So, perhaps, at the time of Bojan springtide bloomed, young rains dripped, and the clouds were coming in Tarascha, and hawks went down on the horizon, and loud cymbals sounded...* (V. Mysyk).

Parceling resulting from the division of the sentence into separate components. Most parceling structures operate separate parts of a complex sentence, going beyond. On stylistic and rhythm-melodic design affect the number and volume of parceling sentences. Thus, when speech stream divide, creates a "chopped" rhythm, which achieved intonation-semantic discharge due to homogeneous adventitious parts, for example: *She wanted the wind. Eternal, unstoppable wind, sudden, strong, gusty. That tall trees bent down, the world persecute behind for the eyes its cloud of dust, all blew on its way, howled, danced and moved.* (P. Zagrebel`ny). Teacher should offer students the following tasks, that they understand: not always parceling structures are stylistically justifiable means, because for students` work specific unfounded termination semantically unified complex structure, especially contract of its part. Then the question is not about stylistic means and about a grammatical error: *He did not take eyes. Because he was ashamed* (From student`s text).

Amplification – it is a stylistic figure, based on the accumulation of synonymous and one common language units, that contribute to the illumination of the imaging phenomena or concepts in all aspects. At the level of complex sentences building material for her acting compound structures:

The astrologer with an acute beard did not know, did not know

That anti-world has anti-stars,

That nation has anti-nations,

That century has anti-years (L. Kostenko).

Polysyndeton – one of the figures of poetic speech, writes in poetic speech repeated the same conjunctions to strengthen to enhance expression, lyrical expressiveness or meditation. Authors can create this shape with using complex and

compound sentences: *Pray to God for native land, pray, my son, So picked it up from the ruins, so he gave her the will; The sun of truth and freedom shines above it at day and at night; all sorts of quarrels and disagreements ever run away from it!..* (S. Berdyaev).

Asyndeton established on the basis of multi asyndetic complex sentences increases meditation: *People covered for their warm protections; the land sleeps under the deep snow; the wind has calmed, and snowstorm tired, it was quiet.* (Panas Myrny).

Zeugma (period) – it is a syntax receive savings of language means, when "a number of compound sentences will organized around common to all of the main member (only one of them is implemented, and in other means)" [19, p. 158]. Accordingly effect of grammatical or semantic heterogeneity and incompatibility combinations, the author reaches a humorous effect: *It was raining and three students, the first is in the jacket, the second is to the University, and the third is in a bad mood. Or: The vast majority of the population accustomed to pretend what works and bosses - what pays.*

For execution *rhetorical question* the authors along with use simple and complex sentences – mainly compound elucidative: *Do you know, that you are man? Do you know about this or not? Your smile is only, Your torment is only, Your eyes are only.* (V. Symonenko). If one complex sentence combined various stylistic figures, then the following statement is a special expression. In the above passage of poem by V. Symonenko the rhetoracal question has anaphora "Do you know?", which further reinforces the meaning of the text and its emotional sound.

Therefore, stylistic significance complex sentences of a certain type is caused by several factors: 1) stylistic qualities of all its parts; 2) means of their communication; 3) their order; 4) a degree of their prevalence; 5) an intonation and so on.

So, proper knowledge of students in stylistic patterns of use of complex sentences and skills appropriate to use them in own speech are important factors in the formation of text-creation competence for students of 5 – 9th forms. The

conscious assimilation of the concept “style of speech” helps students produce texts with specific conditions of communication, and it is advisable to use different types of complex sentences with the aim of expressive speech processing, possession of syntactic synonymy level complex sentences and construction on the basis of stylistic figures promotes the development of pupils’ speech, improve their language competence. A promising direction is to develop a special system of exercises and tasks, aimed at forming text-creation skills of students in the classroom studying the syntax of a complex sentence.

References

1. **Navchal`ni** programy dlya ZNZ: Ukrayins`ka mova; Ukrayins`ka literatura. 5 – 9 klasy [Training programs for secondary schools: Ukrainian language; Ukrainian literature. 5 – 9 forms]. Kyiv, *Osvita*. 2010. 160 p. (ukr)

2. **Pentylyuk M. I.** Stylistychna organizatsiya tekstu (teoretychnyy aspekt) [Stylistic organization of the text (theoretical aspect)]. Herson, *Atlant*. Zbirnyk naukovykh prats` "Pivdennyi arhiv", 1999. № 5. Pp.12–16. (ukr)

3. **Pedagogicheskoe** rechevedenie: Slovar`-spravochnik / Pod red. T. A. Ladyzhenskoy, A. K. Mihal`skoy, A. A. Knyaz`kova [Pedagogical rechevedenie: Dictionary-reference book]. Izdanie vtoroe, ispravlennoe i dopolnennoe. Moscow, *Flinta, Nauka*, 1998. 312 p. (rus)

4. **Donchenko T. K.** Movlennyevyy rozvytok uchniv u protsesi navchannya ukrayins`koyi movy v osnovniy shkoli: Navchal`no-metodychnyy posibnyk dlya vchyteliv i studentiv [Speech development of students in the learning process of the Ukrainian language in the primary school: Textbook for teachers and students]. Kyiv, *NPU imeni M. P. Dragomanova*. 2011. 694 p. (ukr)

5. **Kapelyushnyy A. O.** Practychna stylistyka ukrayins`koyi movy: Navchal`nyy posibnyk [Practical stylistics of the Ukrainian language: Textbook]. Druge vydannya, pereroblene. Lviv, *PAIS*, 2007. 400 p. (ukr)

6. **Metodyka** navchannya ukrayins`koyi movy v serednih osvitnih zakladah / M. I. Pentylyuk, S. O. Karaman, O. V. Karaman, O. M. Goroshkina and others

[Methods of teaching Ukrainian language in secondary schools]. Tretye vydannya, dopovnene. Kyiv, *Lenvit*. 2009. 400 p. (ukr)

7. **Rozental` D. E.** Spravochnik po russkomu yazyku. Prakticheskaya stilistika [Reference book of Russian language. Practical stylistics]. Vtoroe izdanie, pererabotannoe. Moscow, *Izdatel`stvo Oniks: Izdatel`stvo Mir i Obrazovanie*, 2008. 416 p. (rus)

8. **Dudyk P. S.** Stylistyka ukrayins`koyi movy: Navchal`nyy posibnyk [The style of the Ukrainian language: Textbook]. Kyiv, *Akademiya*. 2005. 368 p. (ukr)

9. **Pentylyuk M. I.** Kul`tura movy i stylistyka: probnyy pidruchnyk dlya gimnazyi gumanitarnogo profilyu [Culture of language and style: a textbook for high schools of humanities]. Kyiv, *Vezha*. 1994. 240 p. (ukr)

10. **Pleschenko T. P.** Stilistika i kul`tura rechi [Elektronnyy resurs] : Uchebnoe posobie / T. P. Pleschenko, N. V. Fedotova, R. G. Chechet; Pod red. prof. P. P. Shuby. Rezhym dostupa k knige : <http://WWW.I-U.RU>. [Stylistics and culture of speech [Elektrychnyy resurs] : Tutorial]. Minsk, *Tetra Sistems*. 2002. 544 p. (rus)

11. Ukrayins`ka mova: Entsyklopediya / Redkol. V. M. Rusanivs`kyy, O. O. Taranenko, M. P. Zyablyuk and others [Ukrainian language: Encyclopedia]. Kuiv, "*Ukrayins`ka entsyklopediya*" imeni M. P. Bazhana. 2004. 824 p. (ukr)

12. **Volkotrub G. Y.** Stylistyka dilovoyi movy: Navchal`nyy posibnyk [Stylistics of business language: Tutorial]. Kyiv, *MAUP*. 2002. 208 p. (ukr)

13. **Suchasna** ukrayins`ka literaturna mova: stylistyka / Za zah. red. akad. AN URSSR I. K. Bilodida [Modern Ukrainian literary language: stylistics / Under the general editorship of academician AN URSSR I. K. Bilodid]. Kyiv, *Naukova dumka*. 1973. Pp. 5–55. (ukr)

14. **Koval` A. P.** Practychna stylistyka ukrayins`koyi movy: Pidruchnyk [Practical stylistics of the Ukrainian language: Textbook]. Kyiv, *Vyscha skola*. 1987. 333 p. (ukr)

15. **Stilisticheskiy** entsiklopedicheskiy slovar` russkogo yazyka / pod red. M. N. Kozhynoy [Stylistic encyclopedic dictionary of the Russian language]. Vtoroe izdanie ispravlennoe i dopolnennoe. Moscow, *Flinta; Nauka*, 2006. p. 696. (rus)

16. **Tsalko T. V.** Prakticheskaya stilistika russkogo yazyka (funktsyonal`nye stili): Uchebnoe-medodicheskoe posobie [Practical stylistics of the Russian language (functional styles): Educational-methodical manual]. Rostov-na-Donu. 2010. 51 p. (rus)

17. **Golubovs`ka I. V.** Praktychna stylistyka ukrayins`koyi movy [Elektrychnyy resurs]: Navchal`no-metodychnyy posibnyk dlya samostiynoyi roboty studentiv nefilologichnyh spetsial`nostey (dennoyi ta zaochnoyi form navchannya) : Rezhym dostupu do knygy: <http://eprints.zu.edu.ua/6939/2/123.pdf>. [Practical stylistics of the Ukrainian language [Electronic resource]. The educational-methodical manual for independent work of students of non-philological specialties (full-time and correspondence forms of studying)]. Zhytomyr, *Vydavnytstvo ZHDU imeni Ivana Franka*. 2010. 124 p. (ukr)

18. **Dombrovs`kyi V.** Ukrayins`ka stylistyka i rytmika. Ukrayins`ka poetyka [Ukrainian style and rhythm.Ukrainian poetics]. Drogobych, *Vidrodzhennya*. 2008. 488 p. (ukr)

19. **Ahmanova O. S.** Slovar` lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. Moscow, *Sovetskaya entsyklopediya*. 1966. 158 p. (rus)

1. **Navchalni** prohramy dlia ZNZ: Ukrainska mova; Ukrainska literatura. 5 – 9 klasy [Training Programs for Secondary Schools: Ukrainian Language; Ukrainian Literature. 5 – 9 Grades]. Kyiv, *Osvita*. 2010. 160 p. (ukr)

2. **Pentyliuk M. I.** Stylistychna organizatsiia tekstu (teoretychnyi aspekt) [Stylistic Text Organization (Theoretical Aspect)]. Herson, Atlant. Zbirnyk naukovykh prats "*Pivdennyi arkhiv*", 1999. No. 5. Pp.12–16. (ukr)

3. **Ladyzhenskaya T. A., Mihalskaya A. K., Knyazkov A. A.** Pedagogicheskoe rechevedenie: slovar-spravochnik [Pedagogical Speech Studies: Reference Book]. Moscow, *Flinta, Nauka*. 1998. 312 p. (rus)

4. **Donchenko T. K.** Movlennievyyi rozvytok uchniv u protsesi navchannia ukrainskoi movy v osnovniy shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv i studentiv [Speech Development of Students during Ukrainian Language Training in

the Primary School: Textbook for Teachers and Students]. Kyiv, *M. P. Dragomanov NPU*. 2011. 694 p. (ukr)

5. **Kapeliushnyi A. O.** Praktychna stylistyka ukrainskoi movy: navchalnyi posibnyk [Practical Stylistics of Ukrainian Language: Textbook]. Lviv, *PAIS*. 2007. 400 p. (ukr)

6. **Pentyliuk M. I., Karaman S. O., Karaman O. V., Horoshkina O. M.** Metodykanavchannia ukrainskoi movy v serednikh osvitnikh zakladakh [Ukrainian Language Teaching Methods at Secondary Schools]. Kyiv, *Lenvit*. 2009. 400 p. (ukr)

7. **Rozental D. E.** Spravochnik po russkomu yazyku. Prakticheskaya stilistika [Russian Language Reference Book. Practical Stylistics]. Moscow, *Izdatelstvo Oniks: Izdatelstvo Mir i Obrazovanie*. 2008. 416 p. (rus)

8. **Dudyk P. S.** Stylistyka ukrainskoi movy: navchalnyi posibnyk [Ukrainian Language Stylistics: Textbook]. Kyiv, *Akademiya*. 2005. 368 p. (ukr)

9. **Pentyliuk M. I.** Kultura movy i stylistyka: probnyi pidruchnyk dlia himnaziijhumanitarnoho profilu [Culture of Language and Stylistics: Textbook for Humanitarian Gymnasiums]. Kyiv, *Vezha*. 1994. 240 p. (ukr)

10. **Pleshchenko T. P.** Stulistika i kultura rechi [Speech Stylistics and Culture]. Minsk, *Tetra Systems*. 2002. Mode of access: <http://WWW.I-U.RU>. (rus)

11. **Rusanivskyi V. M., Taranenko O. O., Ziabliuk M. P. and others.** Ukrainska mova: Entsyklopediia. [Ukrainian Language: Encyclopedia]. Kyiv, *"Ukrainska entsyklopediia" imeni M. P. Bazhana*. 2004. 824 p. (ukr)

12. **Volkotrub H. Y.** Stylistyka dilovoi movy: Navchalnyi posibnyk [Business Language Stylistics: Study Guide]. Kyiv, *MAUP*. 2002. 208 p. (ukr)

13. **Bilodid I. K.** Suchasna ukrainska literaturna mova: stylistyka [Modern Ukrainian Literary Language: Stylistics]. Kyiv, *Naukova dumka*. 1973. Pp. 5–55. (ukr)

14. **Koval A. P.** Praktychna stylistyka ukrainskoi movy: Pidruchnyk [Practical Stylistics of Ukrainian Language: Textbook]. Kyiv, *Vyshcha shkola*. 1987. 333 p. (ukr)

15. **Kozhyna M. N.** Stilisticheskiiy entsiklopedicheskiiy slovar russkogo yazyka

[Stylistic Encyclopedic Dictionary of Russian Language]. Moscow, *Flinta; Nauka*. 2006. p. 696. (rus)

16. **Tsalko T. V.** Prakticheskaya stilistika russkogo yazyka (funktsyonalnye stili): Uchebnoe-metodicheskoe posobie [Practical Stylistics of Russian Language (Functional Styles): Study Guide]. Rostov-na-Donu. 2010. 51 p. (rus)

17. **Holubovska I. V.** Praktychna stylistyka ukraïnskoi movy. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei (dennoi ta zaochnoi form navchannia) [Practical Stylistics of Ukrainian Language. Study Guide for Individual Work of Non-Philological Students (Full-time and Extramural Education)]. Zhytomyr, *Vydavnytstvo ZHDU imeni Ivana Franka*. 2010. 124 p. Electronic resource. Mode of access: <http://eprints.zu.edu.ua/6939/2/123.pdf>. (ukr)

18. **Dombrovskiy V.** Ukraïnska stylistyka i rytmika. Ukraïnska poetyka [Ukrainian Stylistics and Rhythmic.Ukrainian Poetics]. Drohobych, *Vidrodzhennya*. 2008. 488 p. (ukr)

19. **Ahmanova O. S.** Slovar lingvisticheskikh terminov [Linguistics Dictionary]. Moscow, *Sovetskaya entsyklopediya*. 1966. 158 p. (rus)

Божко О. П.

Засвоєння учнями особливостей функціювання складних речень у текстах різних стилів мовлення

У статті розкрито лінгвістичні засади засвоєння учнями особливостей функціювання складних речень у текстах різних стилів мовлення. Спираючись на дослідження зі стилістики та лінгводидактики, автор узгоджує стилі мовлення (науковий, офіційно-діловий, художній, публіцистичний, конфесійний, розмовний) із функціями мови та сферами діяльності людей; з'ясовує поняття „функційний стиль мовлення”. Акцентує увагу, що з метою свідомого визначення учнями належності будь-якого висловлювання до того чи іншого стилю слід спиратися на комплекс його стильових ознак. Автор аналізує основні стилетвірні риси текстів різних стилів, зумовлені метою, сферою застосування, тематикою висловлювань, а також особливостями функціювання засобів мови всіх рівнів, зокрема складних речень (складносурядних, складнопідрядних, безсполучникових, багатокomпонентних із різними видами зв'язку). Наголошує, що в процесі роботи з текстами художнього та публіцистичного стилів учнів доцільно залучати до аналізу висловлювань, у яких містяться стилістичні фігури, утворені на базі складних речень.

Характеризує такі стилістичні фігури, як порівняння, антитезу, паралелізм, синтаксичну анафору, градацію, парцеляцію, ампліфікацію, полісединтон (багатосполучниковість), асидентон (безсполучниковість), зевгму, риторичне питання тощо. У належному знанні учнями стилістичних закономірностей уживання складних речень, уміннях доречно застосовувати у власному мовленні складні конструкції та утворені на їх основі стилістичні фігури автор убачає важливі чинники формування текстотвірної компетентності школярів 5–9 класів.

Ключові слова: текстотвірні вміння, стиль мовлення, складне речення, стилістична фігура.

Божко Е. П.

Усвоение учениками особенностей функционирования сложных предложений в текстах различных стилей речи

В статье раскрыты лингвистические основы усвоения учащимися особенностей функционирования сложных предложений в текстах различных стилей речи. Опираясь на исследования по стилистике и лингводидактики, автор сопоставляет стили речи (научный, официально-деловой, художественный, публицистический, профессиональный, разговорный) с функциями речи и сферами деятельности людей; выясняет понятие „функциональный стиль речи”. Акцентирует внимание, что с целью сознательного определения учащимися принадлежности любого высказывания к тому или иному стилю следует опираться на комплекс его стилевых признаков. Автор анализирует основные stileобразующие черты текстов различных стилей, обусловленные целью, сферой применения, тематикой высказываний, а также особенностями функционирования средств языка всех уровней, в том числе сложных предложений (сложносочиненных, сложноподчиненных, бессоюзных, многокомпонентных с различными видами связи). Отмечает, что в процессе работы с текстами художественного и публицистического стилей учащихся целесообразно привлекать к анализу высказываний, в которых содержатся стилистические фигуры, образованные на базе сложных предложений. Характеризует такие стилистические фигуры, как сравнение, антитезу, параллелизм, синтаксическую анафору, градацию, парцелляцию, амплификацию, полисединтон (многосоюзие), асидентон (бессоюзие), зевгму, риторический вопрос и т.д. В крепком знании учащимися стилистических закономерностей употребления сложных предложений, умениях уместно применять в собственной речи сложные конструкции и образованные на их основе стилистические фигуры автор усматривает важные факторы формирования текстообразовательной компетентности школьников 5–9 классов.

Ключевые слова: умения текстообразования, стиль речи, сложное предложение, стилистическая фигура.

Information about the author

Olena Petrivna Bozhko – senior lecturer at the Department of Language and Literature and Aesthetic Education of Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education; postgraduate student of the Department of Linguistics of Kherson State University. The main research interests are Ukrainian language teaching methods, modern Ukrainian language (syntax) and Ukrainian language (professional direction).

The article was received by the Editorial Office on 25.10.2015

The article was put into print on 27.11.2015

Peer review: M. I. Pentyliuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor